

فهرست مطالب :

عنوان :	
صفحه :	
مقدمه	۱
دوره آموزش های ضمن خدمت و پاره ای از مقررات آنها	۴
بررسی کمی و کیفی تربیت معلم ، آموزش های ضمن خدمت و تأمین نیروی انسانی	۶
ادامه تحصیل معلمان در مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان	۸
ادامه تحصیل معلمان در دانشگاه ها	۱۱
آموزش های کوتاه مدت فرهنگیان	۱۲
نتیجه گیری	۱۵
برخی از مشکلات کلاس های ضمن خدمت کوتاه مدت فرهنگیان	۱۷
ضمن خدمت و ارتباط آن با ارتقاء شغلی فرهنگیان	۱۸
تشکر و پیشنهاد	۱۹
منابع	۲۱

مقدمه :

قال رسول الله (ص) :

“اطلبوا العلم من المهد الى اللحد (زگهواره تا گور دانش بجوی)

پیشرفت‌های سریع علوم تجربی، ریاضی، فنی و علوم انسانی، به‌ویژه علوم تربیتی، روانشناسی و تکنولوژی آموزشی در جهان امروز، ایجاب می‌کند که معلمان تمام دوره‌های مختلف تحصیلی به‌طور مستمر به دانش‌افزایی، خودسازی و کسب مهارت‌های لازم در انتقال عناصر فرهنگی به نسل آینده بپردازند و کودکان، نوجوانان و جوانان را با حاصل تحقیقات و تجربیات و نوآوری‌های بشری با استفاده از شیوه‌ها، فنون و ابزار مناسب آشنا سازند. این امر معمولاً در دو شکل آموزش پیش از خدمت (تحصیل در مراکز تربیت‌معلم) و ضمن خدمت انجام می‌پذیرد و در آموزش ضمن خدمت نیز از روش‌های حضوری، نیمه‌حضوری، مکاتبه‌ای، خودآموزی، آموزش رادیویی و تلویزیونی و غیره استفاده می‌شود.

در ایران یادگیری هنگام یاددهی سابقه‌ای طولانی دارد، اساتید برجسته مدارس نظامیه و مدارس علوم دینی و دیگر سازمان‌های تربیتی و آموزشی کشور ما ضمن آموزش به دانشجویان، خود به دانش‌اندوزی، پژوهش، تألیف و تصنیف کتاب‌های متعدد همت گماشته‌اند. با گسترش مدارس ابتدائی و متوسطه به سبک جدید و نیاز معلمان این مدارس به اطلاعات روانشناسی و علوم تربیتی و روش‌های تدریس، در دارالفنون کلاس

های آموزش ضمن خدمت تشکیل شد و توجه به آموزش معلمان در حین تدریس در قانون تعلیمات اجباری و دیگر قانون‌های آموزش و پرورش از جمله قانون استخدام کشوری مورد تأکید قرار گرفت. در تشکیلات اداری وزارت آموزش و پرورش تا سال ۱۳۴۷ اداره آموزش کارکنان زیر نظر دفتر تشکیلات و روش‌ها به وجود آمد و در سال ۱۳۵۱ در تشکیلات جدید این وزارتخانه برای اولین بار دفتری با عنوان دفتر آموزش ضمن خدمت ایجاد شد. در سال ۱۳۵۲ در دفتر آموزش ضمن خدمت چهار واحد پژوهش و انتشارات، برنامه‌ریزی، اجراء کارآموزی‌ها و ارزشیابی پیش‌بینی شد. برای آموزش مدیران رده‌های مختلف و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش، انسیتوی مدیریت با تشکیلات خاصی در دفتر آموزش ضمن خدمت به وجود آمد و اعتبارات و امکانات گسترده‌ای برای آموزش کارکنان اداری و آموزشی این وزارتخانه اختصاص یافت. به تدریج در تبریز، مشهد و شیراز مراکز آموزش ضمن خدمت توسعه یافت. تا سال ۱۳۷۰ در تشکیلات و نام این دفتر و حیطه وظایف آن تغییراتی صورت گرفت.

دوره آموزش‌های ضمن خدمت و پاره‌ای از مقررات آنها

آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان در وزارت آموزش و پرورش به دو شکل صورت می‌گیرد :

۱. آموزش‌های کوتاه‌مدت که همه‌ساله گروه بسیاری از کارکنان را دربرمی‌گیرد و شامل دوره‌های مختلف کارآموزی، بازآموزی، دانش‌افزایی و گردهمائی‌های آموزشی است. به معلمان و کارکنانی که در هر دوره شرکت می‌کنند، در صورت موفقیت گواهینامه کارآموزی آموزش ضمن خدمت داده می‌شود. معمولاً گذراندن این دوره‌ها علاوه بر دانش‌افزایی، مزایای استخدامی و مالی نیز دارد.

۲. آموزش‌های بلندمدت یا ادامه تحصیل. از سال ۱۳۵۶ با تهیه طرح ادامه تحصیل معلمان مدارس راهنمایی تحصیلی از طریق گذراندن کلاس‌های حضوری و خودآموزی تا سطح فوق دیپلم، اندیشه آموزش‌های بلندمدت معلمان مورد توجه قرار گرفته و این امر هم‌اکنون توسعه فراوانی یافته است.

با مجوزهای داده‌شده از طرف سازمان امور اداری و استخدامی کشور و شورای عالی آموزش و پرورش و شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، معلمان و دیگر کارکنان آموزش و پرورش می‌توانند از طرق زیر ادامه تحصیل دهند :

- دوره کاردانی در رشته‌های مختلف به صورت حضوری و خودآموزی

- دوره کارشناسی پیوسته در رشته‌های مختلف نظری، فنی و حرفه‌ای

- دوره کارشناسی ناپیوسته در رشته‌های مختلف

- تحصیل در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری با استفاده از بورس تحصیلی یا

مأموریت تحصیلی .

دوره‌های آموزش ضمن خدمت بلندمدت در کلاس‌های روزانه، شبانه و ایام تابستان

انجام می‌گیرد . دوره‌های فوق را معمولاً دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز

مدیریت دولتی و وزارت آموزش و پرورش انجام می‌دهند . شرکت‌کنندگان در دوره

های بلندمدت از طریق کنکور سراسری دانشگاه‌ها، کنکور آموزش ضمن خدمت

فرهنگیان و دیگر مسابقات ورودی و طبق سهمیه و ضوابط مقرر پذیرفته می‌شوند .

بررسی کمی و کیفی تربیت‌معلم، آموزش‌های ضمن خدمت و تأمین نیروی

انسانی

بررسی روند تأسیس مراکز تربیت‌معلم با ساختارهای متفاوت نشان‌دهنده آن است که

تعداد دانشسراها و مراکز تربیت‌معلم و دبیر و میزان فارغ‌التحصیلان آنها از بدو تأسیس

تاکنون از رشد خوبی برخوردار بوده است . طبق آمار رسمی وزارت آموزش و پرورش

در سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۴ تعداد هفت دانشسرای مقدماتی با ۵۴۲ دانش‌آموز دایر

بوده است . در سال تحصیلی ۱۳۳۱-۱۳۳۲، بیست و سه دانشسرای مقدماتی و هفت

دانشسرای کشاورزی با ۱ هزار و ۷۰۹ دانش‌آموز و در سال تحصیلی ۱۳۳۹-۱۳۴۰، سی

دانشسرای مقدماتی، سیزده دانشسرای کشاورزی، سه دانشسرای تربیت‌بدنی، شش

دانشسرای عشایری و یک مرکز تربیت معلم کمک آموزشی با ۶ هزار و ۵۱۷ دانش آموز فعالیت داشته است. در سال تحصیلی ۱۳۵۵-۱۳۵۶، یکصد و بیست و سه دانشسرای مقدماتی، یک دانشسرای عشایری، بیست و چهار دانشسرای راهنمایی تحصیلی و بیست و هفت مرکز تربیت مربی کودک با ۴۹ هزار و ۹۰۰ دانش آموز و دانشجو دایر بوده است. براساس خلاصه آمار وزارت آموزش و پرورش، در سال تحصیلی ۱۳۷۰-۱۳۷۱ حدود ۱۰۴ هزار دانش آموز و دانشجو در دانشسراها و مراکز تربیت معلم عمومی فنی و حرفه‌ای مشغول تحصیل بوده‌اند. در این سال ۵۴ هزار و ۶۵۹ نفر در چهارده رشته در مراکز تربیت معلم دوساله و ۳۶ هزار و ۲۵۹ نفر در دانشسراهای روستائی چهارساله و ۱۰ هزار و ۲۳۴ نفر در دانشسراهای روستائی دوساله و ۲ هزار و ۸۸۷ نفر در مراکز تربیت معلم دوساله فنی و حرفه‌ای تحصیل کرده‌اند که فارغ‌التحصیلان این مراکز در مدارس ابتدائی، استثنائی، راهنمایی تحصیلی و هنرستان‌ها به خدمت گمارده می‌شوند. درصد بالائی نیز از طریق دانشگاه‌های تربیت معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌های مختلف کشور طبق قانون متعهدان خدمت دبیری برای تدریس در دوره دبیرستان‌ها و هنرستان‌ها آماده شده‌اند. از سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۷ تعداد دانشسراها و مراکز تربیت معلم و دانشجو معلمان آنها مرتباً کاهش یافته است. به‌نحوی که در سال ۷۶-۷۷ تعداد مراکز تربیت معلم به شصت و شش و تعداد دانشجو به ۱۰ هزار نفر رسیده است. دانشسراهای تربیت معلم تعطیل شده و

پذیرش دانشجو در ۱۳ رشته در مراکز دو ساله تربیت معلم در سال تحصیلی ۱۳۷۶-۱۳۷۷ به ۶ هزار نفر رسیده است .

ادامه تحصیل معلمان در مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان

به منظور ادامه تحصیل معلمان در دوره‌های بلندمدت ضمن خدمت، با موافقت سازمان امور اداری و استخدامی کشور، دوره‌های بلندمدت کاردانی و کارشناسی ناپیوسته و کارشناسی ارشد با استفاده از ظرفیت‌های خالی مراکز تربیت معلم در تابستان‌ها و نوبت دوم به وجود آمد. استقبال کارکنان اداری و آموزشی وزارت آموزش و پرورش از تحصیل در این دوره‌ها موجب شد که هر سال آزمون ورودی با شرکت حدود ۲۰۰ هزار نفر برگزار شود و از این طریق علاوه بر ایجاد روحیه مثبت در فرهنگیان، سطح اطلاعات علمی و حرفه‌ای آنان افزایش یابد .

طبق اسناد وزارت آموزش و پرورش از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۵ تعداد فارغ‌التحصیلان دوره کاردانی ۱۱۰ هزار و ۴۰۰ و کارشناسی ۳۶ هزار و ۶۰۰ نفر بوده است (نفیسی، عبدالحسین؛ هشت سال تلاش؛ ۱۳۷۵، ص ۵۷) .

در سال ۱۳۷۴ مجوز اجراء دوره کارشناسی ارشد در چهار رشته از سازمان امور اداری و استخدامی کشور کسب شده است . این رشته‌ها در تهران و زیر نظر معاونت برنامه‌ریزی و تأمین نیروی انسانی اداره می‌شود . با تعطیل شدن بعضی از مراکز تربیت معلم، مراکزی با نام مرکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان دایر گردیده است .

در سال تحصیلی ۱۳۷۵-۱۳۷۶ در سراسر کشور تعداد این مراکز ۵۲ واحد بوده است .
علاقه‌مندی تعداد زیادی از کارکنان وزارت آموزش و پرورش به ادامه تحصیل در سال‌های اخیر و فراهم شدن زمینه ادامه تحصیل در دانشگاه‌های دولتی، آزاد اسلامی و مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان موجب شده است که سهم کارکنانی که تحصیلات لیسانس و بالاتر، فوق‌دیپلم، دیپلم و کمتر از دیپلم دارند از ۱۰/۴، ۲۷/۷، ۵۷/۱ و ۴/۸ درصد در سال ۶۷-۶۸ به ۱۹/۱، ۳۹/۶، ۳۸ و ۳/۳ درصد در سال ۱۳۷۵-۱۳۷۶ برسد (همان؛ ص ۵۲). و در مجموع سهم دارندگان تحصیلات کاردانی و بالاتر از ۳۸/۱ درصد در سال ۶۷-۶۸ به ۵۸/۷ درصد در سال ۷۵-۷۶ افزایش یابد . میانگین سال‌های تحصیل کارکنان آموزش و پرورش از ۱۲/۹ در سال ۶۷-۶۸ به ۱۳/۶ در سال ۷۵-۷۶ افزایش یافته است . هم‌چنین زنان در مشاغل آموزشی و استقبال از تحصیل در دوره‌های مختلف سهم زیادی داشته‌اند .

براساس آمار وزارت آموزش و پرورش تعداد کل نیروی انسانی (رسمی، حق‌التدریس و قراردادی) در سال تحصیلی ۷۶-۷۷ بیش از یک میلیون نفر بوده است که از این تعداد ۴۶/۷ درصد را زنان تشکیل داده‌اند .

ادامه تحصیل معلمان در دانشگاهها

طبق مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی در سال ۱۳۶۷، ۸۰ درصد ظرفیت رشته‌های علوم تربیتی در دوره کارشناسی به آموزگاران اختصاص یافته است. امکان ادامه تحصیل معلمان در دانشگاهها و مدارس عالی کشور از یکسو و برقراری مأموریت تحصیل تمام وقت و نیمه‌وقت موجب شد که از سال ۱۳۶۸ تا پایان ۱۳۷۳ بیش از ۲۶ هزار نفر از کارکنان آموزش و پرورش از مأموریت تحصیلی استفاده کنند. از این تعداد حدود ۲۳ هزار نفر در دوره کارشناسی، ۹۲۷ نفر در دوره کارشناسی ارشد و ۱۷۷ نفر در دوره دکترا تحصیل می‌کنند.

علاوه بر دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه آزاد نیز پذیرای تعداد زیادی از معلمان برای ادامه تحصیل بوده است. از سال‌های ۶۴ تا ۷۴ حدود ۵۰ هزار و ۸۶۴ نفر از فرهنگیان از دوره‌های کاردانی و کارشناسی استفاده کرده‌اند.

در تاریخ ۱۳۷۰/۷/۳۰ براساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی موظف گردید تا ۲۰ درصد از ظرفیت دوره‌های دکتری خود را به پذیرفته‌شدگان سایر دستگاهها از جمله وزارت آموزش و پرورش اختصاص دهد که این مصوبه متأسفانه با ضوابطی که برای ادامه تحصیل قبول‌شدگان وضع گردید با مشکل مواجه شده است. هم‌اکنون تعدادی از کارکنان آموزش و پرورش در دانشگاه آزاد اسلامی در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری به تحصیلات خود ادامه می‌دهند.

آموزش‌های کوتاه‌مدت فرهنگیان

به منظور ایجاد تخصص و دانش‌افزایی، دوره‌های کوتاه‌مدت ضمن خدمت تشکیل گردیده است. براساس آمار وزارت آموزش و پرورش از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶، ۱۶۸ هزار و ۵۳۰ نفر از دبیران در دوره‌های کوتاه‌مدت آموزشی و ۵۶۰ هزار و ۵۷۸ نفر از کارکنان آموزش و پرورش در کارگاه‌های آموزشی و گردهمایی شرکت کرده‌اند.

آمار فوق و مطالعات انجام‌شده در این زمینه حاکی از آن است که علی‌رغم رشد مراکز تربیت‌معلم و دبیر طی دست‌کم هفتاد سال و توسعه آموزش‌های ضمن خدمت و وضع قانون‌های متعدد در مورد تربیت و تأمین معلمان، هنوز یکی از مشکلات اساسی و مهم وزارت آموزش و پرورش کمبود کادر آموزشی واجد صلاحیت و مورد نیاز دوره‌های مختلف تحصیلی در شهرها و روستاهای کشور است.

در این امر عوامل متعددی دخالت دارند، از جمله:

- افزایش جمعیت و جوانی جمعیت و مهاجرت از روستاها به شهرها که نظام برنامه‌ریزی تربیت و تأمین معلمان را با اختلال مواجه کرده است
- استقبال از تحصیل در شهرها و روستاهای کشور
- مکانیزم برنامه‌ریزی توسعه و عدم استفاده بهینه از آمار و اطلاعات و تحقیقات
- عدم تناسب فارغ‌التحصیلان دانشسراها و مراکز تربیت‌معلم و دانشکده‌های تربیت دبیر با نیازهای همه‌ساله مناطق آموزشی

- کاهش تدریجی ظرفیت دانشگاهها در رشته‌های دبیری و به کارگیری بیشتر امکانات علمی و فیزیکی دانشگاهها از جمله دانشگاه تربیت معلم در دوره‌های بالاتر از کارشناسی (دبیری)

- فقدان جاذبه‌های لازم برای ورود به خدمت معلمی

- نظام استخدامی و بوزوکراسی (دیوان سالاری) ناشی از آن در استخدام و به کارگیری فارغ‌التحصیلان رشته‌های دبیری و داوطلبان معلمی
- نظام توزیع و نقل و انتقالات معلمان

- کمبود آموزگاران و دبیران شایسته و علاقه‌مند و آگاه به شیوه‌های برخورد مطلوب با

دانش‌آموزان ماهر در امر تدریس و فرآیند یاددهی و یادگیری

- ملاحظات کلی در مورد آموزش ضمن خدمت .

برای مطالعه بیشتر به مقاله سیاست‌ها و تدابیر لازم برای جذب، تربیت و نگهداری

معلمان "در فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش؛ ش ۱، ۱۳۷۰ مراجعه شود .

نتیجه گیری:

گرچه با برنامه‌ریزی‌های انجام‌شده تعداد بسیاری از آموزگاران، دبیران، مربیان، معاونان، مدیران و کارکنان اداری آموزش و پرورش می‌توانند در دوره‌های کوتاه‌مدت و درازمدت شرکت کنند، اما افزایش کارکنان وزارت آموزش و پرورش و ضرورت دانش

افزایی و افزایش مهارت افرادی که در این سازمان کار می کنند، ایجاب می کند که موارد زیر مورد توجه جدی قرار گیرد :

۱. تشکیل انستیتو مدیریت و برنامه ریزی آموزشی برای تربیت مدیران و کارشناسان رده

های مختلف مدیریت آموزش و پرورش

۲. بررسی نیازهای کارکنان اداری و آموزشی و طراحی دوره های مختلف آموزشی

متناسب با نیازهای آنان

۳. تهیه، تألیف و انتشار کتاب های مناسب برای دوره های مختلف آموزشی

۴. اختصاص مراکز خاص آموزش ضمن خدمت مجهز به امکانات و تجهیزات کامل

آموزشی و شبانه روزی در هر منطقه

۵. تربیت و تأمین مدرسان دوره های مختلف آموزش ضمن خدمت از طریق دانشگاه های

مختلف کشور

۶. استفاده از روش های آموزش حضوری، غیر حضوری، نیمه حضوری و خودآموزی و

آموزش از راه دور با استفاده از وسایل ارتباط جمعی .

اختصاص مراکز تربیت معلم به مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان و تربیت نیروی انسانی

مورد نیاز این وزارتخانه مهمترین اقدامی است که باید به صورت گسترده صورت گیرد .

برخی از مشکلات کلاس های ضمن خدمت کوتاه مدت فرهنگیان

الف) ساعات تشکیل کلاس ها :

از جایی که بیشتر کلاس های ضمن خدمت فرهنگیان در ساعاتی از شبانه روز تشکیل می گردند که زمان استراحت و رفع خستگی آنان است و در همین زمان فرد مجبور است بنا به دلایل فراوان در این کلاس ها شرکت کند ، خود عاملی است برای پایین آمدن کیفیت آموزشی آنان .

ب) امکانات رفاهی
اکثر کلاس های ضمن خدمت در مدارس تشکیل می گردد که معلم مجبور است در زمان آموزش پشت میز های فلزی یا چوبی دانش آموزی بنشیند که از نظر فرم اندام و روحیات اصلاً با یکدیگر همخوانی ندارند ، گرما و سرما و فضای نامناسب کلاس ها ، پذیرایی ساعات استراحت نیز از جمله موارد موجه نارضایتی در بین همکاران است .

ج) عدم آگاهی کامل مدرسان از موضوع تدریس :
یکی دیگر از مشکلات مهم این کلاس ها عدم تسلط مدرسان به موضوعات آموزشی ضمن خدمت است که بعضاً اطلاعات آنان یا کافی نبوده و یا در حد شاگردان آنان (همکاران) است ، می باشد و ...

موارد و مسائلی دیگر نیز در این زمینه فراوان است که از آن جمله می توان به عدم رعایت حرمت همکاران از طرف مسئولین ضمن خدمت ، بعضی سو گیریهای نابجا و ... اشاره کرد .

ضمن خدمت و ارتباط آن با ارتقاء شغلی فرهنگیان :

از زمانیکه ارتقاء شغلی مطرح و مصوب شد تأثیرات چشم گیر آن بر حقوق و مزایای فرهنگیان مشهود گشت و به تبع آن عواملی که باعث رسیدن به این ارتقاء می شد مورد توجه قرار گرفت. آموزش ضمن خدمت از جمله مواردی بود که در رسیدن به ارتقاء شغلی مؤثر واقع شد و تعداد ساعات ضمن خدمت و همچنین مدارک تحصیلی کسب شده از مراکز آموزش عالی فرهنگیان یا دانشگاهها ارزش بالایی یافت .

برخلاف گذشته که فرهنگیان بخصوص آموزگاران و کارکنان با مدرک تحصیلی پائین علاقه ای برای شرکت در کلاس های ضمن خدمت از خود نشان نمی دادند اکنون حاضر بودند در هر کلاس ضمن خدمتی هر چند با ساعات محدود شرکت فعال داشته باشند . به نظر می رسد اگر در مواردی از این قبیل با سنجش نیاز و نوع انگیزه های کارکنان بیشتر تحقیق شود می توان مواردی از قبیل ارتقاء شغلی فرهنگیان را در ارتقاء علمی آنان نیز مؤثر یافت .

تشکر و پیشنهاد :

با وجود تمام مشکلاتی که در سیستم آموزشی و پرورشی کشور و از آن جمله در آموزش ضمن خدمت فرهنگیان مشاهده می شود لازم به ذکر است که بسیاری از همکاران در جایگاه های پستی متفاوت از جان و دل و دلسوزانه در راستای بهبود این شیوه آموزشی قدم برداشته اند که الحمد لله تا کنون بسیار موفق بوده است ، لیکن جهت هر چه بهتر شدن این مسیر پیشنهاد هایی ارائه می گردد که به پاره ای از آنها اشاره می گردد .

۱- سعی شود انگیزه هایی برای همکاران فراهم گردد که بیشتر در راستای ارضای معنوی آنان گام بردارد .

۲- آموزش ها به گونه ای صورت گیرد که از هر لحاظ درخور مقام همکار فرهنگی باشد .

۳- آموزش ها به نوعی باشد که همکاران آثار آن را در طول تحصیل ، تدریس و حتی زندگی روزمره خود مشاهده کنند .

۴- سعی گردد از مدرسانی استفاده شود که سطح معلومات آنان برای خود و دیگر همکاران ثمر بخش و ارضاء کننده باشد .

۵- زمینه ای فراهم گردد که علاوه بر تأثیرات ضمن خدمت در ارتقاء شغلی ، تعجیل در گروه و غیره در زمینه های دیگری نیز مؤثر باشد .

۶- کتب ، جزوات و نرم افزار هایی که می توانند اطلاعات همکاران را بروز و مفید سازند فراوان و با مبلغ پایین (یا حتی رایگان) در اختیار آنان قرار گیرد (همراه با ارزشیابی).

و ... در پایان از رحمت تمام همکاران از وزارت تا مدرسه که در این راستا و با نیت الهی قدم برمی دارند تشکر به عمل می آید .